

הלכות יסודי התורה פרקים א-ד

הקדמה

הלכות יסודי התורה יש בכללן עשר מצוות. שש מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה. וזהו פרטן: (א) לידע שיש שם אלוה. (ב) שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר זולתי ה'. (ג) ליחדו. (ד) לאהבו. (ה) ליראה ממנו. (ו) לקדש שמו. (ז) שלא לחלל שמו. (ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. (ט) לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. (י) שלא לנסותו. וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו.

פרק א - פירוט שלושת יסודות הדת הראשונים

א. ביאור פרטי היסוד הראשון¹

יסוד היסודות ועמוד החוכמות² לידע שיש שם³ מצוי ראשון⁴, והוא ממציא⁵ כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת הימצאו⁶.

הערת - ילמד עניים דרכו

- 1 הרמב"ם כאן בהלכות מפרט ומברר יותר את שקבע כיסודות אמונה בהקדמה לפרק חלק.
- 2 פתח בראשי תיבות של שם הוי"ה, ועיין במו"נ א, סא ששם הוי"ה הוא המורה על "חיוב מציאותו".
- 3 אין הכוונה למקום מסוים, אלא לשון הרמב"ם כלשון לעז there is, וכך מקובל בערבית.
- 4 אין הכוונה כאן לעיסוק בשאלה אם היה "רגע של המצאה", כלומר אם הקב"ה היווה את העולם תמיד כשיטת אריסטו או שהיה רגע שבו חידש הקב"ה את עולמו, כפי עדות תורת משה. "ראשון" הכוונה מבחינת ההשפעה של הקיום: האלוה הוא מקור הקיום לכל הנמצאים אחרים. אך אין הכוונה כאן לראשון בזמן. וכך "ממציא" - משפיע קיום.
- 5 לשון הווה, כי קיום הנבראים תלוי בו בכל רגע, כיוון שנבראו "יש מאין" ולא "יש מיש". ולכן בניגוד לנגר לדוגמה שבנה כסא ומת, שהכסא נשאר אחר פטירתו כי קיומו לא היה תלוי בו, כיוון שה' נותן לנמצאים את עצם קיומם - הם תלויים ברצונו תמיד שיקיימם (עיין מו"ג ב, כז). וז"ל נפש החיים א, ב: "כי לא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה. כי האדם כשבונה בניין, דרך משל מעץ, אין הבונה בורא וממציא אז מכוחו העץ, רק שלוקח עצים שכבר נבראו ומסדרם בבניין. ואחר שכבר סדרם לפי רצונו, עם שכחו הוסר ונסתלק מהם, עכ"ז הבניין קיים. אבל הוא ית"ש, כמו בעת בריאת העולמות כולם, בראם והמציאם הוא יתברך יש מאין, בכוחו הבלתי תכליתי. כן מאז כל יום וכל רגע ממש, כל כוח מציאותם וסדרם וקיומם, תלוי רק במה שהוא ית"ש משפיע בהם ברצונו יתברך כל רגע כוח ושפעת אור חדש. ולו היה הוא ית' מסלק מהם כוח השפעתו אף רגע אחת, כרגע היו כולם לאפס ותהו. וכמו שיסדו אנשי כנסת הגדולה: 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית'. היינו תמיד ממש, כל על ורגע. וראייתם מפורשת: 'כאמור: לעושה אורים גדולים'. שלא אמר עשה אלא עושה". ואין הכוונה כאן אלא רק לעצם קיום העולם, שתלוי תמיד ברצון האלוהי. אבל אופן הפעילות של העולם - קבע הקב"ה בראשית הבריאה חוקי טבע, שפועלים תמיד, כל עוד אין הוא משנה אותם. (וזה שלא ככת "המדברים" הסוברים שרצון ה' גם מנהל את המציאות בכל רגע ואין סדר ואין חוקים). דוגמה לדבר: מכונת הכביסה צריכה חיבור קבוע לחשמל כדי שיהיה לו כוח לפעול, אך מנגנון הפעולה שלה הוא לפי התוכנה שנקבעה בה בזמן הייצור.
- 6 לכן הוא נקרא "מקומו של עולם" - עיין נפש החיים ג, א.

מסלול 1: יום ב, ח אייר
מסלול 2: יום ג, ח אייר
מסלול 3: יום ד, ז אייר
מסלול 4: יום ה, ו אייר

ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי - אין דבר אחר יכול להמצאות.

ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים - הוא לבדו יהיה מצוי, ולא יבטל הוא לביטולם, שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם.

לפיכך אין אמיתתו כאמיתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר (ירמיהו י, י): "וְהָאֱלֹהִים אֱמֶת" - הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמיתתו (=כלומר הקיום שלו שאינו תלוי בדבר אחר אינו כמו הקיום שלנו שתלוי בו). והוא שהתורה אומרת (דברים ד, לה): "אֵין עוֹד מִלְבָּדוֹ" - כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו.

המצוי הזה - הוא אלוהי העולם, אדון כל הארץ⁷. והוא המנהיג הגלגל בכוח שאין לו קץ ותכלית, בכוח שאין לו הפסק, שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב, והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף.

וידיעת⁸ דבר זה מצוות עשה, שנאמר (שמות כב, ב): "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ"⁹.

וכל המעלה על דעתו¹⁰ שיש שם אלוה אחר חוץ מזה - עובר בלא תעשה, שנאמר (שם): "לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי", וכופר בעיקר, שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו¹¹.

הערות - ילמד ענויים דרכו

- 7 בניגוד לתפיסה שהוא האציל כוחות של הנהגה למי שתחתיו ו"עזב את הארץ", אומר הרמב"ם שהבורא הוא גם מי שכל הכוחות שפועלים בעולם תלויים כל הזמן ברצונו. אלא שהוא רצה שהעולם יפעל לפי חוקי טבע וחוקי בחירה וכוחות נוספים שפועלים. אבל הוא ה"אדון" שכל אלו פועלים מכוחו וברצונו. לכן הוא גם יכול לשנות חוקים כשירצה או לבטל את בחירת האדם. ועיין הל' תשובה ה-ו.
- 8 יש שהקשו על הרמב"ם: איך אפשר לצוות על האמונה במציאות האלוה, הרי כדי להתחייב במצווה צריך תחילה להאמין? אולם נוסח דברי הרמב"ם כאן "וידיעת" מלמד שהמצווה היא ללמוד ולהבין ולדעת את מה שהוא מאמין.
- 9 יש שחלקו על הרמב"ם וביארו מצווה זו באופנים אחרים. עיין רמב"ן על התורה שפירש שהמצווה היא לקבל עול מלכות ה'. ועיין בדרשות הר"ן, הדרוש התשיעי, שפירש שהמצווה להאמין שבורא העולם הוא גם המצווה והמשגיה, ואכמ"ל.
- 10 האיטור הוא במחשבה. ועיין בהשגות הרמב"ן לספר המצוות ל"ב, שסובר שהמצווה היא בקבלת אלוה אחר.
- 11 ז"ל במו"נ ג, כט: "כי שורש תורתנו כולה וצירה אשר עליו היא סובבת הוא מחיית כל אותן דעות מן הלכות ומחיית אותן עקבות מן המציאות - כדי למחותן מן הלכות... זאת היא הכוונה הראשונה לכל מכלול התורה, כמו שהודיעונו (חכמינו) ז"ל בפירושו הנמסר במסורת לדברו יתעלה: 'את כל אשר ציווה ה' אליכם ביד משה', הם אמרו: 'הא למדת, שכל המודה בעבודה זרה - כופר בכל התורה כולה, וכל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה'. דע זאת אפוא!"

מסלול 1: יום ב, ח אייר	מסלול 3: יום ד, ז אייר
מסלול 2: יום ג, ח אייר	מסלול 4: יום ה, ו אייר

ב. ביאור פרטי העיקר השני והשלישי

אלוה זה אחד הוא¹². ואינו שניים ולא יתר על שניים. אלא אחד, שאין כייחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם: לא אחד כמין - שהוא כולל אחדים הרבה, ולא אחד כגוף - שהוא נחלק למחלקות ולקצוות. אלא יחוד - שאין יחוד אחר כמותו בעולם¹³. אילו היו אלוהות הרבה - היו גופין וגויות¹⁴, מפני שאין הנמנים השווין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות. ואילו היה היוצר גוף וגויה - היה לו קץ ותכלית, שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ. וכל שיש לגופו קץ ותכלית - יש לכוחו קץ וסוף. ואלוהינו ברוך שמו, הואיל וכוחו אין לו קץ ואינו פוסק - שהרי הגלגל סובב תמיד, אין כוחו כוח גוף, והואיל ואינו גוף, לא יארעו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר. לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד. וידיעת דבר זה מצוות עשה¹⁵, שנאמר (דברים ו, ד): "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע מי שמאמין באל נוסף או באל אחד נקרא "כופר בעיקר"? מדוע הכל תלוי בעיקר זה, הרי יכול להיות אדם ששומר כל המצוות אבל מאמין גם באלוהים אחרים?
- ✦ הרמב"ם פותח את משנה תורה במצווה לדעת מציאות ה' ומסיים את משנה תורה בביאור ימות המשיח ש"מלאה הארץ דעה את ה'". מה הסיבה לכך, ומה היחס בין לימוד אמונה לבין כל שאר המצוות וההלכות המפורטות בשאר "משנה תורה"?

הערות - ילמד עניים דרכו

- 12 כפי שביארו הרמב"ם במורה בסוגיית התארים וריה"ל בכוזרי ב, ב, אין אפשרות לומר תואר חיובי על האל, כי אין הוא בעולם המושגים שלנו, וכל התארים החיוביים לא נאמרו אלא על דרך השלילה. כלומר בשעה שאנו אומרים "אחד" כוונתנו שאין עוד אל מלבדו. אבל ה"האחד" הנמצא בעולם המושגים שלנו אינו תואם את אחדותו.
- 13 בלשון חלק מהראשונים: "אחד פשוט ולא מורכב".
- 14 עיין בוויכוח של הראב"ד עם הרמב"ם בהל' תשובה ג, ז. מבואר כאן ובתחילת חלק ב של מו"נ שהמצוי הראשון בלתי אפשרי שיהיה מורכב, כי אז מה שהוא מורכב ממנו הוא המצוי הראשון. וכיוון שכן אי אפשר שיהיה בעל גוף כי אם כן הוא מוגדר ואם כן הוא מורכב. גם אי אפשר שיהיו שניים כי אם יש מה שמבדיל ביניהם - הרי הם מורכבים. נמצא שמי שמאמין שיש לו גוף, למעשה אינו מאמין גם באחדות ה' וגם לא במציאותו. שלושת העיקרים הראשונים תלויים זה בזה מבחינה לוגית. ועיין מו"נ א, ג, ששלילת הגשמות היא חלק ממצוות יחוד ה'.
- 15 באמירת פסוק זה, מלבד החיוב לכוון לקיום המצווה לומר פסוק זה פעמיים ביום (עיין בספר המצוות לרמב"ם מ"ע י), עוד יש לכוון לקיום מצוות האמונה ביחוד ה' (עיין בספר המצוות לרמב"ם מ"ע ב), ואליה מתייחס הרמב"ם כאן.